

แบบบันทึกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (KM)
ของชุมชนนักปฏิบัติห้องสมุด (Library COP)
วันพุธที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๘

นายธีรพัฒน์ จำลองพิมพ์ และ นางศิวะพร อัครีโรจน์
นักเอกสารสนเทศ
ห้องสมุดพระนครเหนือ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

เข้าร่วมการสัมมนาทางวิชาการ

เรื่อง ท้องถิ่นศึกษา : จากปุมสู่ภูมิ

วันอังคารที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๘
ณ ห้องพระปกเกล้า อาคารอเนกนิทัศน์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี

เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘ และเนื่องในโอกาสสถาปนา
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชครบรอบ ๓๗ ปี ๕ กันยายน ๒๕๕๘
จัดโดย สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

“ท้องถิ่นศึกษา” เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในถิ่นฐานบ้านเรือนตามภูมิภาค และลักษณะภูมิศาสตร์ อันผูกพันร่วมวิถีวัฒนธรรม เดียวกัน ผู้คนในชุมชนมีความทรงจำส่วนบุคคล และความทรงจำร่วมกันของผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่น เดียวกัน และท้องถิ่นใกล้เคียงกันที่เป็นรากเหง้าก่อให้เกิดเป็นเรื่องราว เรื่องเล่า เกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ อาหารการกิน อาชีพท้องถิ่น การทำมาหากิน ประเพณี ความเชื่อ ศรัทธา จิต วิญญาณ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของท้องถิ่นหรือการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมของสังคม

การเสวนาสาระจากผู้อาวุโสแห่งท้องถิ่นนนท์ “เปิดปุม...สู่ภูมิ” ที่ไปที่มาของหลากหลาย ผลิตผลนันทบุรีศึกษา โดย คุณครูพินิต ฐูปแก้ว ครูของครู ครูของคณนนท์ โรงเรียนย่านนนทบุรี- ปทุมธานี คุณลุงไพศาล บุญผูก ผู้อำนวยการมัธยมศึกษาดีเด่น พ.ศ.๒๕๓๔ และคนไทยตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๓๕ คุณลุงวีระโชติ ปั่นทอง ผู้ยืนหยัดฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนแห่งบ้านบางตลาด ท่าทราย นนทบุรี คุณชัยรัตน์ พิพัฒน์วัชรานนท์ ผู้ชำนาญ “เรือเขียว” การคมนาคมหลักจากเมืองนนท์สู่พระนครในอดีต นำเสวนาและร่วมบอกเล่าโดย คุณองค์ บรรจุน นักวิชาการอิสระ และนักเขียนสารคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย-มอญ เจ้าของรางวัลหลายเรื่อง

รูปภาพ : การเสวนาสาระจากผู้อาวุโสแห่งท้องถิ่นนนท์ “เปิดปุม...สู่ภูมิ”

เสวนาสาธิตกลุ่มย่อย “ท้องถิ่นกับวัฒนธรรม นาฏกรรม ดนตรี กวีศิลป์” โดย ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมอญรำ โดย แม่ครูมะลิ วงศ์จำนง แห่งบ้านเกาะเกร็ด นนทบุรี และ ทะแยมมอญ ฟังดนตรีเครื่องสายมอญ โดยพ่อครูกล้า ปุงบางกระดี แห่งบ้านบางกระดี กรุงเทพมหานคร พร้อมคณะครูและนักเรียน โรงเรียนบ้านอ้อมโรงหีบ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร นำโดย คุณครูนภดล แจบ้านเกาะ ดำเนินการเสวนาโดย นายชัยวัฒน์ น่ำชม หัวหน้าศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักบรรณสารสนเทศ มสธ.

รูปภาพ : สาธิตมอญรำ โดย แม่ครูมะลิ วงศ์จำนง แห่งบ้านเกาะเกร็ด นนทบุรี

รูปภาพ : หนังสือปัทมมอญรำ จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย โครงการการจัดการสารสนเทศจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนนทบุรีศึกษา เพื่อส่งเสริมบริการห้องสมุดสู่ชุมชน สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

การเสวนาสาระ “เปิดเล่มหนังสือปีพาทย์มอญรำ” เรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมทางดนตรี ขับร้อง ฟ้อนรำของมอญ ที่ปรากฏหลักฐานในพื้นที่เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และชุมชนมอญต่างๆ ที่มีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกัน เนื้อหาครอบคลุมประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญที่เป็นต้นกำเนิดการดนตรี การขับร้อง การฟ้อนรำของมอญแห่งบ้านเกาะเกร็ด เครื่องดนตรีมอญ เพลงปีพาทย์มอญ การขับลำนำของมอญ นาฏลีลาระบำฟ้อนของมอญ มอญรำนานาฏกรรมประจำชาติมอญ ประเพณี พิธีการ พิธีกรรมของชุมชนมอญ และแม่บทมอญรำจากแม่ครุมะลิ วงศ์จำนง แห่งบ้านเกาะเกร็ดและเกียรติภูมิวัฒนธรรมมอญด้านดนตรีการขับร้องฟ้อนรำ

รูปภาพ : ฟังดนตรีวงเครื่องสายมอญ โดยคณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านอ้อมโรงหีบ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

จังหวัดนนทบุรีมีวงปีพาทย์มอญกระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ ทั้งในชุมชนไทยและชุมชนมอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอปากเกร็ดซึ่งมีชุมชนมอญมาก จึงมีวงปีพาทย์มอญมากกว่าอำเภออื่นๆ ในจังหวัดนนทบุรี ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและปัจจุบันมีบางวงเลิกไปแล้ว

“ปีพาทย์มอญความอลังการ ทั้งเป็นตำนานแห่งศรัทธา”

ปัจจุบันปีพาทย์มอญได้ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมของมอญมากกว่าการใช้เพื่อการบันเทิง ดนตรีปีพาทย์มอญที่นำไปใช้ในพิธีกรรมมีทั้งพิธีหลวง เมื่อครั้งมอญยังมีสถาบันกษัตริย์และพิธีราษฎร์ ปีพาทย์มอญในพิธีกรรมมีทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่ออื่นๆ ของมอญ เช่น พิธีรำเจ้า พิธีรำสามถาด พิธีรำผี เป็นต้น

ปีพาทย์มอญในพิธีกรรมจึงเป็นเสมือนเป็นสื่อประสานระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถติดต่อกันได้ตามขั้นตอนของพิธีกรรม หรือการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลที่มีสถานะภาพทางสังคมชั้นสูง เช่น พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น ปีพาทย์มอญที่นำมาใช้ในพิธีกรรมมอญเมื่อพิจารณาในมุมมองของคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาแล้ว

ปรมาจารย์ทางดนตรีปีพาทย์มอญได้ประดิษฐ์เพลงมอญ ตลอดจนถึงแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมต่างๆ สำหรับใช้บรรเลงในพิธีกรรมต่างๆ ของมอญไว้อย่างมีระบบเป็นแบบแผนในแต่ละพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพลงปีพาทย์มอญในหมวดเพลงใหญ่หรือเพลงประโคม มีการกำหนดแบบแผนการบรรเลงเพลงไว้ เช่น

- การบรรเลงตามขั้นตอนพิธีกรรม เช่น เพลงพระฉันในพิธีทางศาสนา เพลงเชิญ เพลงถวายเครื่องเช่นไหว้ในพิธีรำเจ้า
- การบรรเลงตามสถานที่ ได้แก่ เพลงประจำวัดที่บรรเลงได้เฉพาะที่วัดเท่านั้น

เพลงต่างๆ ที่กล่าวมานี้ ปรมาจารย์ทางปีพาทย์ได้กำหนดเป็นแบบแผนไว้ด้วยความตระหนักในศรัทธาที่มีต่อพิธีกรรมอย่างแท้จริง

รูปภาพ : หนังสือเกี่ยวกับจังหวัดนันทบุรี

ชนชาติมอญได้ประดิษฐ์เครื่องดนตรี ใช้เล่นกันในหมู่ชาวมอญสืบต่อกันมานานแล้ว ตั้งแต่การใช้วัสดุที่อยู่ตามธรรมชาติที่เรียกกันว่าตีเกราะเคาะไม้ให้เป็นจังหวะมีเสียงต่างๆ และมีการพัฒนาต่อเนื่องกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการรับพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมอญ อารยธรรมของอินเดียได้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาติมอญ ในด้านดนตรีชาวมอญได้แลกเปลี่ยนความคิดและประดิษฐ์เครื่องดนตรีต่างๆ เพิ่มขึ้นโดยอาศัยหลักและรูปแบบจากอินเดีย และพัฒนาเครื่องดนตรีต่างๆ ให้มีรูปสวยงามและมีเสียงไพเราะขึ้นตามรสนิยมของชนชาติมอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ของมอญทุกชิ้น เช่น ฆ้องมอญ กลอง ตะโพน เป็นต้น

รูปภาพ : เปิงมางคอก

วงปี่พาทย์มอญได้นำเปิงมาง จำนวน ๗ ลูกมาแขวนเรียงตามลำดับเสียง เรียกว่า เปิงมางคอก การบรรเลงเปิงมางคอกมีการตีเปลี่ยนลูกสลับกันไป ให้เหมาะกับทำนองเพลง ประกอบจังหวะหน้าทับควบคู่กับตะโพนมอญ พร้อมทั้งสอดแทรกการบรรเลงให้มีความวิจิตรพิสดารมากขึ้น มีลีลาสนุกสนานคึกคักมีชีวิตชีวามากกว่าการบรรเลงเครื่องดนตรีอื่นๆ

รูปภาพ : นิทรรศการท้องถิ่น “นนทบุรีศึกษา... หลากหลายชาติพันธุ์สร้างชุมชน”

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆ ของจังหวัดนนทบุรี ได้นำผลิตภัณฑ์พื้นเมืองมาจัดแสดงพร้อมทั้งจำหน่ายให้กับผู้เข้าร่วมสัมมนาที่สนใจ เช่น ข้าวกล้อง ผัก ผลไม้ สมุนไพร เป็นต้น

รูปภาพ : จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของจังหวัดนนทบุรี

พิธีรำสามภาค เป็นพิธีกรรมตามประเพณีมอญที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนมอญนับถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนนั้นๆ ในโอกาสที่จัดงานสำคัญ เช่น งานยกยอดปราสาท ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานบำเพ็ญกุศล การฌาปนกิจศพของชาวมอญ

เนื่องจากต้องใช้เครื่องบวงสรวงเช่นไห้จำนวน ๓ ถาด จึงเรียกพิธีนี้ว่ารำสามภาค ตามประเพณีมอญแต่เดิมมาเครื่องบูชาเช่นไห้ประกอบด้วยมะพร้าวพร้อมหาง ๑ ผล กล้วยน้ำว่า ๑ ทวี อ้อย หมากพลู บุหรี่และข้าวเหนียว หรือข้าวต้มมัด ปัจจุบันเครื่องเช่นไห้ได้เปลี่ยนแปลงไปใช้มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว่า ขนมหองหยอด ทองหยิบ ฝอยทอง ข้าวเหนียวสังขยา เป็นต้น

สุดท้ายนี้ จากการที่ได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสัมมนาวิชาการ เรื่อง “ท้องถิ่นศึกษา : จากปุมสู่ภูมิ” ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาตั้งแต่อดีตจนพัฒนามาถึงปัจจุบัน รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีอันงดงามต่างๆ ของชาวจังหวัดนนทบุรีในอดีต ซึ่งยังคงอนุรักษ์ไว้โดยผู้อาวุโสเพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป